

Om Bryder.

Et Biedrag til at opløse Spørgsmaalet: om vore Tidens Danske Bønder, det er den, der sidder paa Fæste-Gaard og Jord, har Presumption om Frihed for sig, eller imod sig? og i Folge deraf, om han anderledes, end som Ledings og Landværnsmand, samt anderledes, end blot i Forpligt mod Almeensvæsenet, og dette Forstandere, Kongen, kan agtes at kunne være skatbunden?

ved

T. Rothe.

Svo der er nogenlunde bekendt med den gamle Tids Lovgivning, kan veed, hvor ofte den Forlegenhed overkommer os, at vi ei bestemt kunne forklare eet og andet Ord, hvorved Classerne af Statens enkelte Mennesker og disse enkelte Menneskers borgerlige Vilkaar: jeg meener, deres større eller mindre Frihed, samt Værdighed, antydes. Dette kan leede til mangen betydelig Feiltagelse; thi naar man i Tanken blander Personerne af adskillige Classer med hinanden, hvor let kan da en høiere Classes Hæderlighed og Guldighed lide ved det, at Lemmerne af samme regnes lige med Lemmerne af en anden Klasse, hvis Rang i Staten har været mindre, og hvis Rang ved et og andet Lovstykke forkyndes os at have været mindre?

Saadanne Feiltagelser ere i sær betydelige for os Nordiske, og for de andre Europæer, blandt hvilke den lovgivende Magt var fordum hos det egentlige Folk; fiende vi ikke, hvorledes Menneskene der i de Lande vare satte i Rang og i Guldighed, da faae vi ei dennem tydeligen i Synne, hvilke egentligen havde Deel i Staatsstyrelsen, og da forseile vi den rigtige bestemte Idee om Constitutionen og Regjerings-Maaden. Det kan skee, at Mennesker, hvilke

Lovene tillegge een og anden i vis Grad vanærende Forpligt, sættes ved Siden af dennem, der deelede Magt med Regenten; men da, hvor let kunne de vinde Sener, hvilke søge at forestille den gamle Nordiske Statsstyrelses Maade som et Vrimslen, i hvilket ringe Mennecker, og de, hvilke vi i vore Dages Sprog fast regne til Pøbel, kunde saae Overhaand, og ofte, fordi de vare de fleste, havde Overhaand; men o den falske Forestilling! og gid den kun ikke stundom listigen giordes, paa det andre skulde troe, at Odelsmands Tid var uheldligere og uheldigere, end Lehnregierings Tid, og at man saa i Folge deraf skulde troe, det gif vel til, da Folkets de egentlige Representanter, jeg meener, de frie Jordeiere og Odelsmand, efterhaanden tabte deres Gylldighed, og tilsidst aldeles maatte taale sig Foeden satt paa Hals.

Endskjand har havt Skribentere, hvilke paa Folke Hæderens Ruiner have vildet høyne Feudal Indretningens og Adels Systemets Væ; Men der trænger nu Sandhed hardt frem, siden man skriver Historie med philosophisk Geist, som Schmidt og flere det gjør, samt siden man saa kyndigen og med saa frie Siel begrunder de gamle Tidens politiske Beskaffenheder, som Møser det gjør. Saa lærer man nu, hvo die Behren: hvo die Hehrmänner vare, og dermed vinder Folkesfrieheds Tiden Væ: Stuart i Engelland og de Svenskes Lagerbrink have stridt for Odelskabs Tidens Væ, og de ere kraftige Mænd i den Striid; hos os derimod kunne Talerne endnu stundom lyde, som var Odelsret til Frieheid aldeles tabt for vor Bondestand: følger ligen, at hvo der er nu, det Landboe og Bryde var før, han har Presumption om Frieheid imod sig; men naar saa dette galdd som Sandhed, og Landets Dommere antoege det som Lovprincip, da hvilken Idee, den vi maatte giere os om Almeens Folket, og hvor maatte vi ikke med traurig Haabløshed om Bondestands Fremgang mod Hæld, Hæder og Gavnlighed for Fædrelandet, see vore Brødre, de ærlige Plovmand i Dine! Ja hvis den omtalte ukierlige Sætning galdd, saa blev det begribeligt, at en Tid havde været, da Konge og store Jorddrotter afgiorde Bondens borgerlige Skiebne denne uadspurgt, samt at det da blev holdt for Ret, at hvo der vilde unde dem af den usle usfrie Flok Brød, han kunde omknytte dem paa nye med Livsegenskabs

Uaget

Aget: dette Aag, dette Vaand, denne Forpligt, denne ald fele Menneskes Ret-
tigheds Afstaaelse, uden hvilken ubestemt Tjeneste eller Hoverie paa ingen Maade
kan tænkes som antagelig til Varighed. Saadanne Feiltagelser skulde vel und-
gaaes, naar man skaffede sig rigtig Idee om hvad Ordene Bonde og Ledings-
mand have betydet: dernest, naar man agtede noksom, hvorledes altid den
samme Geist hersker i vore de adskillige Tidens Love, og hvorledes Agerdyrker-
standen aldrig blev foragtet af Lovene, endog naar den meest maatte føle sig at
være dybeligen nedtrykt ved vandhældigen indført og paa Aristokratiskhed grundet
Brug. Agtedes dette, da skulde man baade rigtigheden selv indse, og rigtigheden
kunne underrette andre om Maaden, paa hvilken Folket tabte Frihed og Gyl-
dighed: saaledes tabte den, at ved Aaadslagning om Statens Løve ei tænktes
paa Folket, og ei paa nogen egentlig Representant for Folket.

Jeg tilstaaer, at ved disse forudsendte Anmærkninger sigtes til at vinde
nogen Opmerksomhed paa det, der i denne min korte Afhandling skal siges om
Betydningen af Ordet Bryde, og om de i vore Love mødende Bryders bore-
gerlige Vilkaar. Det er ikke en blot philologisk Undersøgelse, hvilken jeg her
fremlegger for det høiværdige Selskab; tværtimod, eftersom jeg har Sagen i
Tænk, saa synes den mig at være frugtbar paa Slutninger, hvilke ei ere
uvigtige. Saadanne Slutninger ere disse: at vi ved at bestemme, hvo Bryderne
være, kunne kiende: først, at der være frie Mennesker i Staten, hvilke, uagtet
deres Frihed, ei toege Deel i Statsforvaltningen: dernest, at ingen, fordi
han ei besad egen Jord, men boede paa andres, var lovligen usrie eller liv-
egen. Den første Slutning kan leede til at faae et lyst og hændrende Begreb
om Odelskabs eller Bondes Tidens Constitution: den anden kan leede til Over-
beviisning om, at ikke vor Agerdyrkerstand, omendskjønt den vel for stor Deel
nedstammer fra Landboe og Feslere, er født til Livegenskab, eller har faaet sig
Livegenskabs Tvingselen paalagt fra saa lang Tid af, og ved en saadan i Con-
stitutionen roedsfæstet Lovgivning, at det kunde synes, og med nogen Rimelig-
hed siges, at andre i Staten havde faaet Prescriptions-Ret og lovlig Hævd
paa denne ei egen Jord beboende Stands Frihed.

Osterfen siger: At efterdi Bryder ei ere nu i gemeene Brug,
som i formere Tider, saa synes usfordent om dem at handle eller
Kff 2 trette

tretto (a). Dette bliver Sandhed, for saavidt Undersøgelsen og Tretten kun angik Lovens Anvendelse i de nu henløbende Tider, og deres Anbringelse i virkelige processualske Sagsmaal; men andet er, at behandle Sagen med den Hensigt, hvilken jeg allerede har angivet, og hvilken er den, at jeg ved Kundskab om de forskjellige Borgerclassers Kaar og Rettigheder vilde finde Constitutionens Bæsen og rette Form, samt Folkealmuens Rettighed.

Koefod Auker siger: At det Spørgsmaal, til hvilket Slags Bønder Bryde skal henføres, ikke allene i vore Tider, men endog for lang Tid siden har været vanskeligt at opløse (b). Han, som en grundkyndig Lærere, giver os i denne Fald, som i mange andre, de gavnligste Oplysninger og Hjælpemidler, ved dem man sættes i Stand til af Aldtidens Love at drage Slutninger, der vise Constitutionens Natur og Menneskenes forskellige borgerlige Vilkaar. Ingen erkender med større Aættelse end jeg Værdien af denne benævnte Læreres Arbejder: og her i sær skaffer det mig megen Tilfredshed, at Mandens Meeninger, for saavidt angaaer det væsentlige i Sagen, harmonere med mine af den anstillede Undersøgelse dragne Slutninger: ja dette betrygger mig, saavel som det, at Hertsholm er mig med: han, den eeneste Skribent, der i Sammenhæng og paa systematisk Maade har handlet om Bøndestændens Rettigheder, for saavidt de kændes i vore gamle Love. Men om jeg da viiger af fra disse Mænd i een og anden Hæspunkt, det kan ei opvække nogens Misnoie: havde jeg intet andet og intet meere at sige end hine Mænd, hvi skulde jeg da staae frem, og igientage, hvad de have sagt?

Ordet Brydie, Bryde, reflekter langt op i Bagtiden, og dets Brug til at betegne et vist Slags af Statens Mennesker har været ved indtil Tider, hvilke ere os nær. I Hagen Adelskeens Love findes det (c): ligesaa i den gamle Ostgothes

(a) Gloss. Ord: Brydie.

(b) Lov, Hist. I. Deel Sid. 514.

(c) Hagen Adelsk. Guldet. Lov. Manhelge Vall. Cap. 48. Hagen Hagensens Fristet. Lov, 13 Part. Cap. 21.

Ostgothe Lov (d): ligesaa i Vestgothe-Loven (e): i Skaane-Loven (f): i Indske Lov: i Siellandske, og saaledes kan man sige, at det findes i hver og een af Lovene; siden møder det i vor Friderik I. Forordninger (g). Ja end i en Liigtale over Lassen, holden 1624. findes det; (h) men ved en saa vedvarende Brug bliver Ordet vigtigt, og naar man saaledes møder det bestaaende, da kan det vel være fornødent at opleede dets rette Betydning; i denne Hald yder jeg her hvad jeg formaaer, dog visseligen søende hvor forlegen man kan gøres derved, at Ordets Bemærkelse den lange Tid igiennem har maattet undergaae og har undergaaet adskillige Forandringer; saaledes, at der tales om Bryde, Fælligs-Bryde, Frie-Bryde, Selvener-Bryde, og andre flere. Naar man har hørt mig til Ende da vil det gielde, om jeg har beviist, at det væsentlige af Ideen er, at Bryden var paa een eller anden Maade til Deels med Bonden, og at han, for saavidt angaaer Lidenne efter den virkelige Trældoms Ophævelse, som oftest sad paa Jord og brugte Jord til Fælligs paa een eller anden Maade: Dette skal blive forklaret, og som jeg tør haabe, tillige viist, at Bryden, naar han var Træl og ufrie, da ikke var dette som Bryde, men tværtimod, at han som Bryde, skiont han sad paa anden Mand's Jord, og saaledes stod i Vasallskab, dog var frie Mand, saavidt som man efter da gieldende Sæder og Stats-Indretninger kunde være det uden at eye egen Odels-Jord.

Hvilken Betydning man tillegger Ordet Bryde, saa bliver dets Afstammelse let at kiende. At være til Deels med Bonden, det var at være hans Bryde, ligesom det at være til Deels med Egtemanden var at være hans Brud. Vel kunne Tankerne leedes hen paa det, at naar Odelsbonden gav en Deel af Almindingen, eller af hans uopbrudte Odelsjord til nogen, og denne opbrød Jorden, samt siden gav Landskyld deraf, saa blev denne Afstøbere Bondens Bryde, eller det der i Saxernes Lov kaldes *Kuoda*: Jorden han sad paa, var ei hans, men Bondens; dog var han til Deels med Bonden:

R. P. 3

(d) Drapmal. B. Cap. 14. *ibid.* Widsøre B. Cap. 12.

(e) Vestgothe Loven, *Ufda* B. Bl. 12.

(f) Skaan Lov, heele XV Cap.

(g) Danske Magaz. IV. p. 224.

(h) *ibid.* VI. p. 32. cf. Hofmans Lassens Fund. p. 32.

han sad paa Brydeland, og han blev Bryderen: han blev i dobbelt Forstand en Bryde: han sad paa Almindingen, og denne kaldes ofte i gamle Breve Brydie Marken.

Som en saadan Bryde kunde Trællen hensættes, og da vedblive at være Træl, om han ellers for havde været det. Tacit, naar han taler om Germanernes Trælle, da giver han os det sande Billede af slike Bryder (i); og han er i dette Stykke, som i mange flere, en god Ledfagere, den vi Nordiske ei bør slippe, men hellere viseligen eene ham med vor Snorro, og da skaffe os dobbelt Tryghed paa vor Bane igiennem Oldtidens Mørke. Nu, om da Træl vel ofte hensættes paa slikt nye Land, derfor kunde og frie Mand paatage sig at opbryde en Deel af Alminding eller øde Jord, og saaledes blive Bryde; var det nu saa, som i de ældste Tider har maattet være sædvanligt, at den Frie eller Frieigivne var fattig, og ei selv eyede det, hvorved han kunde besætte Gaarden, og at han derfor maatte have Hielp fra Bonden, da blev ikke alene Jorden Bondens, men og en Deel af Boen tilhørte denne, og saaledes sad Bryden i dobbelt Forstand til Deels: Dette kan tiene til at forklare adskillige Lovstykker, hvilke tale om Bryden, som den der ikke allene ei var Boens Bærge, men end ikke havde noget at heste ved; man kan her tænke paa de Frieigivne, hvilke Erling, som Snorro siger (k), hensatte paa øde Steder, for at saae opryddede Marker, og det kan begribes, at Erling har beholdt Hauldsret over dem, da Jorden var hans: men det kan og tenkes, at han har givet mungen een af dem Forstrækning af hvad der udfordredes til Jordens Bedrift; saaledes kan det forstaaes klarligen, hvad Siell. Lov siger (l): at ingen Bryde maae lene Jord bort, med mindre Bonden ved Thinge haver lyst ham til sin Bærge.

Der er et Sted i Hagen Adalsteens Gubletings Lov, hvilket man i Hast kunde antage som et Beviis, at hver Bryde var usrie; men Lovens Ord indeholde ikke et saadant Beviis: der siges, at de beste eller hæderligste blandt de, for hvilke Bonden hævede Bøder, og om hvilke det Lovstykke egentlig

taler

(i) Mor. Germ. cap. 25.

(k) p. 364.

(l) IV—15.

taler, vare Thiont og Bryde, ligesom blandt Qvinderne Sæta og Deigia (m). Ingen af disse Ord medfører væsentligen Idee om virkelig Trældom: Sæta var som Huusmoderen, der forestoed Huset: i Edda betyder det endog Adelskonen (n). Deigien var Meyersken, Bodenen, som Pavs i hans Anmerkning til Loven rigtigén siger. Thion, betyder ei det, at man var Træl, og ingenlunde ere Ordene Hion og Livegen og Tiencere eenstyldige. Man blev Thion, Hion, ved at høre til Slegten, hvad enten den egentlige Huusflegt forstoedes, eller og den Samling af de der boede paa Bondens Jord, og hvilke han var Borgen for, samt besknyttede, imod at de vare hans Vasaller, Hørige, Børdnede, og derved kan man da forklare det, at i mange Breve og gamle Akter Hion skilles fra Tiencere (o). Her i denne Fald er det nyttigt at see hen paa de i Nederryskland Lehnsvæsens Tiden igiennem værende Hyen: Hoden, hvorved betydedes et Selskab, der var indrettet og sluttet, paa det at Lemmerne hver for sig kunde nyde Værn og Tryghed (p). Som der er Liighed imellem Raynene Hyen og Hion, saa var og Tingen i sig selv den samme. De, hvilke stoede under Bondens Skjts, udgiorde det Hion, hvis Hoved han var: de vare hans Hion, men derfor vare de ei hans livegne Trælle.

Saaavidt om Thion, og Hion, og det korteligen: Sagen fortiente vel at affhandles for sig og det med nogen Udsørlighed; thi ogsaa derved kunde man vinde Rigtighed i Begrebene om Lehnstidens Menneskers borgelige Tilstand; men sligt at affhandle er uden for disse Betragtningers egentlige Siensstand; og saa holder jeg mig til det der angaaer Bryderne.

Udalssteens Lov, hvilken her omtales, efter at den haver nævnet Thion, nævner Bryde; dens Meening er, at hvem Bonden havde hensat som Bryde og betroet sin Jord, han var den ypperste iblandt dem, for hvilke Bonden indestoed som Borgen, eller den ypperste blandt dem, hvilke hørte til Bondens Slegt, og vare hans Vasaller. Den siger ikke, at hvo der var Bryde, han

(m) Manhels. B. Cap. 48.

(n) Kenning. Qvinders.

(o) Suhms Saml. 2 Bind I Hefte p. 134.

(p) Möfers Phantas. I. N. 42. III. N. 66.

var derfor Træl; men om Træl var bleven Bryde, da var han steegen i Værdighed, og Bøderne for Drab eller Vold paa ham vare og forbyiede. Jeg har ei nægtet: jeg har ei Behov at nægte, at Bryde kunde være i Bondens egen Gaard: adskillige Steder i Lovene antyde slikt; men denne Bryde kunde og være til Deels med Bonden, skjønt paa anden Maade end Boelagsmanden, hvilken Ostgothe Lov omtaler, og sætter saa høit, at for ham skulde bødes, som for Bonden selv (g). Bryden kan i denne Fald have meere eller mindre Jord af Bondens, hvilket han drev med Bondens Kreer og Plovedskab, imod at han ydede Bonden enten den eller den Tienestesmaade: han var da ei Boelagsmand; men han var Bryde, som en Huusmand, der enten har Jord til sit Huus, den Bonden driver for ham, eller som en Tienestekarl der faaer sin Løn i Sæd. For saavidt sad han til Deels, og jeg spørger, om denne Maade at lønne Tieneste ei har maattet være som den eeneste i de Læder, da Penge ei høvdes, og Penge lidet behøvedes: Ogsaa dette forklarer at frie Mand kunde være Bryde og det i Bondens Gaard, og saaledes at han var ringere end Boelagsmand.

Det der er sagt om Bryden i Gaarden, kunde gierne være nok; thi først nævnes det Slags Bryder sjelden i Lovene, og dernest fører det, hvilket Lovene sige om dem, ei til betydelige og brugelige Slutninger: ja det synes endog, som blev Ordet Bryde i denne Forstand kun brugt for de ældste Læder; men omendskjønt dette er, saa bør dog endnu advares imod den Bildfarelse adskillige ere faldne i, at de nemlig have uilfsærdigen forklaret Ordet Bryde, som betydede det intet andet end een for vis Løn tjenende Volskarl eller Kedesvend. Denne Bildfarelse kan have leedt dem selv og andre med til den anden, at de ei have seet meere i Bryden end en ringe Tienere: en Træl for den ældste Tid, og en Livegen for den senere.

Men sandeligen, der er meget at betænke, før man antager, at ved Bryde i Gaarden forstaaes egentlig en Kedesvend og Volskarl: først kan man ei tænke, at Lovene skulde agtet paa, hvorledes Bonden brugte sin Træl eller Livegne, naar ellers ikke deraf fulgte noget nyt Forhold imellem Staten og den enkelte Mand; Ei kan dette tænkes om hine Læder, da Bonden var al-

deles

(g) Drapmal. B. XVI ff.

deles Herre i sit Huus, og Lovgiveren paa ingen Maade blandede sig i hans huuslige Handeler: mig synes, at denne Anmerkning har nogen Vægt, og at den leeder til at søge noget andet i de Lovstykker, der tale om Bryder, end det, at der skulde tales om een eller anden Maade, paa hvilken den eeneraadige Bonde brugte sin Træl og Livegne; derimod hæves ald denne Tvivlraadighed, naar man tænker, at Bryderne vare de frie Mænd, hvilke paa een eller anden Maade forbandt sig med Bonden, og hvilke altsaa fortiente at Lovene bestemte deres Kaar.

Naar hver Bonde fik Tilladelse at tage sig en Bryde, som Kong Eriks Forordning af 1282 (r) medfører, da er det klart, at her paa ingen Maade kan forstaaes Kedesvend eller Uolskarl. Ostgothe Loven taler om Kongens Bryder i Upsala Bde: om Jarls og Hertugs Bryde: om Biskops og Bondes (s); men enhver indser, at Loven ei taler om ubetydelig Tjenestekarl. Med denne Artikel af Ostgothe-Loven harmonere Skaanske Lov (t) og Jydsk Lov (u). Ja endog Landboe maatte tage sig en Bryde efter Skaanske Lov (x). Jydsk Lov stiller udtrykkeligen Bryde fra Kedesvend: den siger, at til Thinge skal lyses hvo der er Bryde, og hvo Kedesvend (y). Siellands Lov taler heel tydeligen, naar den siger: Er Bonden self hiemme, eller Brittien, ther Felle har lagt med Bonde (z). Videre kunde een være Bryde med Bonden, og dog selv have Gaard, i hvilken han havde Bryde (a): saaledes læser jeg Artikelen, og den bliver da aldeles tydelig for mig, som jeg da og derved undgaaer at finde Textens Forandring nødvendig, og at læse med Hertsholm (b) og Koefoed (c) haver han selv anden Gaard og er deri Bonde ic. Det var ikke ham selv, der var Bryde i hans egen Gaard; men der var en Bryde,

og

(r) Koefods Lov-Hist. I. p. 517.

(s) Dropal. Bl. 14.

(t) XV. 3.

(u) II. 56. 57.

(x) XVII. 5.

(y) II. 71. 67.

(z) V. 15.

(a) Jydsk Lov II. 67.

(b) Parerg. de servit. p. 125.

(c) Lov-Hist. I. p. 519. not.

og Eieren blev Husbonde for den Gaard, skient han var Bryde paa andet Sted.

Snorro taler om en Birger, hvilken var Harald Gormsens Bryde (d): denne Birger bemægtigede sig et Islandsk Skib, der strandede paa Kysterne, og derved tildroeg han sig det, at Jislænderne quædede bitre Midviiser om ham: Man seer af heele Fortællingen, at denne Birger har været en anseelig Mand, og ingenlunde kan her tænkes paa nogen Kedsvend eller ringe Tienere. Som en Lehnsmænd kan han have været, og hvorfor da ikke havt sin Deel af Indkomsten, men da og af hvad Brag der faldt? Samføres hermed at gamle Sielandske Lov kalder Kongens Foged Kongens Brutia (e), da bliver dette hiin Birger vedkommende aldeles forstaaeligt, og man indseer, hvorledes imellem ham og Kongen virkelig var et Slags Fælledskab, da Fogeden i Almindelighed, saavel som Lehnsmænd, toeg sin Deel af Sageløst og anden Indkomst. Clausen haver da ei urigtigen i sin fordanskede Snorro kaldt den omtalte Birger Kongens Befalningsmand (f) og herved leedes vi til ret Idee om Ordets Betydning i denne Fald. Samføres man fremdeles det der siges om denne Birger, Kongens Bryde, med det der siges i Oluf Helges Saga hos Snorro (g) om Thorer Sell, da bliver Ideen endnu tydeligere: han var Kongens Armadr, Umbutsmand, Foged paa Augvaldsnæs, og raadede for Gaarden: hans Herkomst var ringe, men han havde skaffet sig megen Anseelse; Asbiern kalder ham ved det hæderlige Navn Bonde, og man seer af alt, at han kunde handle, som han vilde; som en saadan maae vi forestille os Bryden Birger, og da forstaae vi Kronikens Sagn.

Fra saaledes at være Kongens Bryde, Armadr, Umbutsmand, Foged, til at være Bondes, ja Landboes Bryde, det var og maatte være fremgaaende Gradation; men bør man og ikke slutte deraf, at Benævnelsen Bryde ei førte noget haanligt med sig; og dernæst, at Bryde var noget andet end den ringe Tienestekarl i Gaarden. I saa Fald skulde en Birger og en Thorer Sell

ikke

(d) Ole Trygv. Sag. Cap. 35.

(e) III. 13. anført af Koefod Lov.Hist. pag. 521.

(f) pag. 128.

(g) Cap. 128.

ikke ladet sig tillægge den Benævnelse. Dog omendfkiert, som jeg nys sagde, vidt Num har været imellem Kongens Bryde og enkelt Bondes, saa er dog dette ei meere eller andet, end at der var vidt Num imellem de Lehn, hvilke en Jarl kunde have, og de andre smaa Lehn, Tenures, Knigth-Fees, Feodum militare, efter Lehnsproget, hvilke en Ledingsmand, Styresmand, Bannalist, Hærmand, kunde have. I denne Fald giver blandt andet en Artikel af Ostgotheloven os god Veiledning (*b*): den nævner Kongens Bryde, og Jarls, og Biskops, og Lagmands, og Bondes; disse ansættes med forskjellig og stigende Værdighed, saaledes at for Bondes Bryde bødes 3 Mark om han dræbes: for Lagmands 6.; for Biskops og Jarls 9.; og for Kongens 40. Legges nu hertil, at endog Landboe efter Skaanske Lov kunde have Bryde (*i*), samt og, at den, der selv var Bryde i en Gaard kunde efter Jydsk Lov (*k*) have Bryde paa en anden ham tilhørende Gaard, saa have vi her den heele Gradation af Bryder, eftersom de vare i Rang.

Naar saaledes Ordet Bryde henføres til at betegne den der sad til Deels med Bonden, men ei den, der var Uolskarl og Kedesvend, da er dette ingen nye Meening og den tilhører ikke mig som mit Opsund. Hertsholm og Koesfod, de tvende Mænd der med meest philosophisk Geist og Kritik have undersøgt de gamle Loves rette Forstand, og derefter handlet om Menneskenes forskjellige Vilkaar og Rettigheder, de ere begge mine Forgiengere. Hertsholm siger, at fordi Anders Sunesen haver kaldt Bryder Villici, derfor har Ostersen kaldt dem Uolskarle; men at denne sidste Benævnelse er aldeles urigtig (*l*). Koesfod taler meget bestemt i denne Fald: han siger (*m*), at det er klart af Lovene, at der forstaaes ved Bryde een der var i Fælledskab med Bonden, og ikke en Uolskarl: han siger, at Ostersen og Anders Sunesen begge have oversat Ordet urigtigen, den eene ved Uolskarl, den anden ved Villicus. Han siger fremdeles, at Bryden sad i Fælledskab med Bonden, drev Fælleds Uvling

§ 1 2

med

(b) Drapa B. Fl. XIV.

(i) XVII. 5.

(k) II. 67.

(l) Parerga p. 120.

(m) Lov: Hist. I. p. 515.

med ham og nød godt af Jords Groden saavelsom Bonden; derefter henviser den Lovforklarere paa Hadorf, hvilken er den tredie merkelige Mand, der har tænkt som jeg nu tænker, og hvilken siger at Bryde var den, der brugte Gaard til Helsten (n).

De vare hidtil saa blandt os, hvilke henvendte deres Videnskabelige Møje og Grublen paa at udfinde Middelalderens Loves rette Forstand, for saavidt disse Love bestemme deres Vilkaar og Rettigheder, hvilke udgjorde det egentlige Folk: havde vi ikke Hertsholms og Koefods Arbejder, derhos Ostersens mindre til at oplyse de gamle end de nu gjeldende Love sigtende Glossarium, hvad havde vi da i denne Fald? Altsaa hvad bliver at ønske, naar man tør sige med Cicero: mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt (o)? Saadan er vor Trang, men hvo der minder om den, han være billig, og han betænke, at fordi Folkealmuen, den agerdyrkende Stand i Staten ved Lehnsvæsenets Magt aldeles fattes ud af sin Værdighed, derfor skeede i Almindelighed med Undersøgninger om Bonders Vilkaar, Frihed og Gyldighed, som Ostersen siger om Bryder, at fordi de nu ei ere i gemeene Brug, som i formere Tid, saa synes usornødent om dem at handle (p). Man saae kun i Bønderne den Livegne usle, fra Lovgiveren bortstødte Flok, og hvo skittede, hvad Bonde og Landboe og Bryde før havde været? De alle vare nu eet, og de alle vare med Livegenskab betyngede usle Meunesker. Jeg har ei sagt for meget i dette Foregaaende, thi monne ikke endnu de ere mange, hvilke agte det som en for Statsstyreren ubrugelig og uanvendelig Undersøgelse, naar der handles om fordums Bønder, Landboes og Brydes Vilkaar? Men det være nu, at jeg drømte, da jeg ved at tale om Nordens Statsforfatning talende om Livegenskabet og om vore Smaaalandes Børdnede: det være og at jeg ligesaa drømmer her, saa siger jeg dog frit hen og for alle, at efter som jeg kan tænke om mit Fædrelands Tarv, saa holder jeg alt det for vigtigt, hvilket kan beviise, at ikke allene Adelbonde, men og Landboe og Festerne, ja end Bryde vare frie Mænd i Staten, og havde i saa Fald

Consti-

(n) Glossar. ved Skane. Bog.

(o) De finib. bon. L. I. c. 2.

(p) Gloss. Ord: Bryde.

Constitution og Lovgivning for sig, om end Liden og Liders Brug henstødte dem fra Lovene og fra deres ved Lovene upaakierede og usforbrænkede Rettighed. Den Kundskab og de Sætninger, naar de esterhaanden gieres klare, saa de faae overbevisende Kraft, da kunne de bruges af en Landsfader og hans ædle patriotiske Raadsmand, naar eengang vores og Folkenes Gud giver det Hæld, at Statens store Ting ere geraadede derhen, saa ingen taber virkelig Belfærds Deel ved det, at Vaandene bortkastes og borthaanes, hvilke tynge paa den saa ærværdige som overalt andet nyttige Bondestand; jeg siger: jeg bør af Varsomhed igientage Sagnet: at her tænkes og her tales om Tid, naar ved Rettelser ingen tabte Belfærds Deel, men kun tabte det, hvilket Herskelyst og Drøm om Aristokraties Tid Skionhed kunde gjøre ham kiert: — naar ingen tabte Belfærds Deel, men kun det, hvilket han enten formedelst Mangel paa klare Begreeb, eller formedelst Mangel paa Følelse af bliid og heimodig Godhertighed, denne Kilde til Sieleadel, forestillede sig som et enskelt Klenod, og maaskee gav Navn af kosteligt Herlighed.

Jeg staaer nu ved den anden Punkt, hvilken skulde oplyses i denne Afhandling: Den Punkt er for mig af største Vigtighed, thi den udgier egentligen de Sætninger, hvilke jeg nys angav at være brugelige og anvendelige; men efter Brugeligheden bør dog hver Vidskabs Deel vurderes. Jeg skal viise, at Bryden, som Bryde, var ringere end Bonde: ringere end Landboe: ringere end Boelagsmand; men at han som Bryde ikke destomindre var frie Mand; ei Træl efter det ældste Lovsprog: ei Livegen: ei vordned Euen eller Tiener efter som Ordet vordned fik Betydelse i Lehnsvæsens og Aristokraties Tid: Faaer jeg beviist dette, da har jeg tillige beviist, at paa vor Bondestand ei laae formelig og ved Lovene paabuddet Livegenskab: jeg skal da torde sige med end meere Visshed end i Vogen om Nordens Statsforfatning skeet er, at hvad der binder Dannemarks Bonde ved Ploven, anden enkelt Mand til Gavn, det er Brug, hvilken Lovene efter Tidernes Beskaffenhed have taalet, men hvilken de i ingen Maade have paabuddet.

At Bryde var ringere end Adelsbonde, det tør jeg ei ved at beviise, thi det ligger klart hen i Lovgivingen; han havde ei Stemme paa Thingene, og saa var der ved de Samlinger intet for ham at giere. Som Bryde havde han ei Jordeiendom, og saa kunde han ei have Rang med Bonde. Tydske

Lov giver det kraftigste Beviis i denne Fald: den siger, at Nævninge skulde tages af Adelsbondes; men ei Bryde og ei Landboe maatte være det (q).

Bryde var ringere end Landboe: det siger og Jydsk Lov udtrykkelig (r) Capitlers Overskrift er, at Landboe er selv Husbonde for sig: Naar Herverk skeede paa den Gaard, hvilken Landboe havde, da var det dennes egen Kiære: han toog selv Bøderne; men var der Bryde paa Gaarden, da blev det Bondens Kiære, og Bryden selv uden hans Husbonde deelede kun det, eller toog selv Bøder for det Herverk der skeede paa hans Lemmer, eller hans Kone eller hans Børn. Dette forkynder vel Brydens Ringhed under Landboen, men det forkynder og, at han var andet end Trællen, der toog kun en tolvte Deel af Bøderne, naar paa ham brodes Kirkesfred, Thingfred og Gildesfred, da Herren toog de andre $\frac{11}{12}$ Deele (s). Iøvrigt forklarer Jydsk Lov sig selv paa det anførte Sted: den siger, at Landboe var Husbonde: han sad paa Gaarden: brugte den heel og ydede Eyeren vis Landgilde; saaledes stod Landboe for heele Gaarden, men Bryde var i Fælledskab med Bonden, og som Koefod siger (t): kun een kunde være Bonde i Huuset. Derfor naar det endog tillegges Fælligs-Bryde, at han maae tage Kans Deele, saa fremtysker dog hans mindre Rang end Landboens i det, at Bonden skal befale ham at deele de Deele (u): gjøre Søgemaal for den Sag.

Bryde var ringere end Bolagsmand: det siges utvetydigen i Ostgothe-Loven (x), og Bolagsmanden agtes der lige med Bonden, for saavidt Bøder angik: Men hvo var Boelagsmand? det besvarer og Loven (y): den siger, at om Gods bedres, da bedres det for begge (Bonden og Bolagsmanden): ligesaa, om det mindskes, da mindskes det for begge: hvor hæderligt dette end synes for Boelagsmanden, saa viiser det dog, at han var ringere end

(q) II — 51.

(r) II — 33.

(s) Hagen Adalst. Gulst. Lov. Mangelge. B. Cap. 48.

(t) Lov-Hist. I — p. 520.

(u) Jydsk Lov II — 67.

(x) Drapa B. fl. XIV.

(y) Sverrigs Lands L. Fordeb. 33.

end vor Landboe: thi denne var efter Jydffe Lov selv Hosbonde (z), og sligt var rimeligt, efterdi han var eene i Gaarden, og kunde da være Hosbondes; derimod var Boelagsmanden ei i den Fald: og som kun een kunde være boende i Gaarden, saa maatte Eheren være det, og Boelagsmanden viige.

Saa langt ned i Rang stode Bryderne: de eyede ingen Jord, og altsaa vare de uvederheftige: de sadde ei som Hosbonde paa anden Mands Jord, og Lovgiveren kunde ei tiltale dem for Bøder, efterdi de altid kunde skyde paa Bonden, hvis Gods de i visse Maader forvaltede. Derfor kunde Bryde ei være Børge (a), og ei være Nævning (b): Endog det at vorde Bryde, gjorde ham udnygtig til at være Nævninge, stient han var beskikket dertil før han blev Bryde (c). I Tyvsag kunde han ei gaae i Thog, eller borge for sig selv (d). Han var saa ringe, at endog Træl samt Friegeben kunde være Bryde, hvilket jeg i det Foregaaende har viist; men derfor, som jeg ogsaa har viist, medførte det at være Bryde dog ei Trældom. Det er sandt, hvad Suhm siger, at Bryder vare ei i Agt (e) og der er kun eet Sted i Lovene, hvilket synes at give Bryden saadan Rang, at han endog skulde være over Landboe. Det er Artikelen i Jydffe Lov, hvilken siger at Fælligsbryde kunde være Sandemand, men Landboe ikke (f). Endog Koefod finder her en fast uoploselig Knude, og han siger at dette har giort vore Lovfortolkere saadan Bryderie, at de enten reent ud have tilstaaet Modsigelse i disse Lovstykker, eller de have giort Bryder til Redesvenne. Manden forklarer Sagen ved den hans Meening, at tvende Slags Bryder have været, men at Loven ei angiver Forskiellen imellem dem, og det fordi Sagen har været noksom bekiendt, selgelig ei behøvede Forklaring (g). Jeg vil spørgsmaalsviis, og uden selv at bestemme noget, fremsætte som Fortolkelses Maade, om ikke Fælligsbryde kan have været den, der sad paa Bondens Fællig, Fælled, Dverdrev, Alminding? At efterhaanden

ett

(z) II — 33.

(a) I — 31. 65.

(b) II — 51.

(c) II — 57.

(d) II — 104.

(e) Samlinger N. 13. p. 245.

(f) II — 1.

(g) Lov.Hist. I. p. 519.

eet og andet Stykke indtoeges af Almindingen, det begribes letteligen, og derom tale Lovene paa mange Steder; men som Almindingen var Bøndernes, saa bleve disse de rette Eyere af de optagne Stykker. Nu kan det og begribes, at den Bryde, der satte sig hen paa en sig øde Gaardsted, og maaffee selv fik at opbryde den største Deel af Lodden, han maatte have bedre Kaar end Bryden, og end Landboen, der satte sig paa allerede brugbar Jord: han blev meere sin egen: nærmede sig meere Bonden i Rang: fik maaffee Arvesefte paa Gaarden, og saaledes i visse Maader som Fælligsbryde havde Jord, hvorved han kunde heste. Naar Loven siger i Artikelen, at ingen maatte være Sandemand, med mindre han havde Eyendom i den Fierding han var Sandemand for, og naar den da tilsteder Fælligsbryde at være Sandemand, da synes mig, at min Fortolkning er saadan, at jeg uden at synde mod Beskedenhed tør selv ansee den som god Veiledelse til at faae Loven tydeligen forstaaet. Jeg tør endog meene, at man ved dette kan faae Begreb om de høderlige Friebryder og Selvherbryder Folk, hvilke omtales i Liigprædikenen over Niels Jakobsen, der nedstammede fra saadanne Bryder paa Fædrene og Modrene Side, og siden blev Stammefaderen til adskillige ædle Slegter (*b*). Man kan tænke, at en saadan af Almindingen eller Brytiamarken indragen Jordlod kan af Bonden være overladt til Bryden som Eyendom med de eller de Vilkaar: Bondens Gaard blev derved ei øde, og som Tiderne førte det med sig, at Adelsbønder bleve mindre vigtige, eftersom de bleve meere trængte, saa har Trangen og Følelsen af deres Ypperligheds Mindskelse giort dem villige til slige Handeler: men er da Bonden blevet en ringere Mand, og er Bryden bleven Adelsbondes Eigemand i visse Maader, saa er Landet blevet optaget, og fra den Side har Staeten vundet ved den Sødernes Gang.

Hidtil er da blevet viist, at Bryde, skönt han havde liden Rang, dog var frie Mand i Staten; men naar da han var frie, saa maatte vel meere Landboe og de andre Jordbrugere være det. Jeg vil ikke sammenhøbe mange Beviiser for denne Sætnings Rigtighed, thi saa kunne have noksom Vægt, naar de kun ellers ere utvetydige og klare; men saadanne give Lovene os til Haande. Dog er eet, hvilket jeg ei kan undlade her at berøre, som det der
saare

(*b*) Danske Magazin VI. p. 32.

saare tiener til at gjøre den baade her og andensteds (i) om den Danske Bondes ved gammel Lands Lov bestemte borgerlige Stand fremsatte Meening antagelig. Det jeg har i Tanker, er den saa ofte tilsidlagde, men dog til at domme om Middelalderens Sæder og Lovgivning saa høifornødne Idee, at man kunde være Vasal, Børdned, Hørig, andens Mand, uden derfor at være usrie og Livegen.

Den Statsforfatning, hvilken fandt Sted i Europas Lande, saa længe disse Lande ei bleve erobrede og indrettede af seyrrende Fremmede: den indbefattede væsentligen det, og den grundedes paa det, at de, der eyede Statens Jorder, de vare deeltagende i Statens Styrelse: de udreede Statens Landværn: de udreede alt hvad krævedes til Statens Vedligeholdelse. Som Jorden var Hoved Egenhed i de Tider, saa vare Bønder, og allene Bønder vederheftige: de kunne være Borgen for sig og for andre: de kunne være Dommere, Sædemænd, og ellers hvad der medhørte at man i visse Tilfælde kunde have at udreede Bøder. For de der ei havde Jordenendomme og ei vare virkelige Bønder, Nødsmand, maatte disse indestaae; men deraf fulgte, at den jordløse Mand maatte gaae ind i Forbindelse med Bonden, og paa en vis Maade giengielde det Ansvar denne paatoeg sig: dog ikke allene Ansvaaret skulde giengieldes, men og det Værn og Børd, hvilket den jordløse Mand nød ved det, at den i Staten vigtige Bønde talede paa hans Sag og skaffede ham Ret: saaledes opkom Børdnedskab, og det at man var anden Mand hørig: blev hans Mand, og derved stoed under ham. Man agte kun, som det sig bør, at hvor der ei havde Jord, han betalte intet til Staten: saa havde han og ikke Rettighed; men hvorfor skulde da de der vare i den betyngede Classe, jeg meener Jordenyerne, have betalt, arbeidet, segtet for de andre? som jeg sagde nys: der maatte et Giengield gives af den der nød Velgierningen: han maatte give sig til een som toeg sig af ham, og som ved at indestaae for ham, gjorde, at han kunde taales i Staten; saaledes kan det blive fatteligt, at ingen Fremmed maatte blive i Landet, med mindre han havde Bert eller anden der borgede for ham, og ligesaa forstaaes det, at Berten var den man holdt sig til for den Fremmede.

Da

(i) Nordens Statsforfat. 2. Livegenkabet: Siellands Børdnede.

Da dette ligger saa klart og kiendeligt i de Efterretninger vi have om den gamle Europæiske Constitution, saa kan man vel undre sig over, at Kundskaben om den Punkt saa savnes hos de mange, der ville forklare Sæder og Love; men saa vanke de og om blandt Uforklarligheder, og de forestille alle dem som Trælle eller Liv egne, hvilke ei sadde paa egen Odelsjord; men da, hvilken vanærende Idee om Nordens Folk og Nordens Constitution! for ikke at tale om de mange Steder i Lovene og Kronikerne, hvilke blive aldeles usforstaaelige.

Fra det, Tacit siger om Soldurier, til Alfreds Lov, at hver skulde lade sig indlemme i en Tyrhing, hvilket var et Selskab af 10 Jordejere, eller og ansees som Freløs: ligesaa til Carls og andres Capitularer, der byde, at hver skal tage sig en Senior, hvilket man siden har oversat Dommere, Herre: ligesaa til det, at Ostgothe Loven taler om Kongens Mand, og Jarls, og Biskops, og dens der havde Stallare og Stekare (k): Ligesaa til den vor Baldemars Lov (l), at Kongen maae Mand tage over alt sit Rige, Hertug i sit Hertugdøm, men Grever og Biskopper kun i deres Lehn eller Biskopsdøm: dette alt udflyder fra eet Lovs og Regjerings Princip: det nemlig, at hver skulde enten ved egen Jordejendom være vederhæftig, eller have anden Borgen for sig, hvilken indstoed for ham: En saadan, for hvilken anden borge, han blev denne andens Mand; men hvo vil sige, at han blev derved den andens Liv egne? Disse Sagttagelser, naar de gieres med rigtigt og redeligt Skiennende, da vilse de, at man kunde være andens Mand: være ham Hærig: være hans Borden efter Ordets første og usforvendte Betydning, uden at være hans Liv egen, og uden at være Stavn bunden: ligesaa seer man, at Landboe, Fæstere, Boelagsmænd, Leysendinger, Falligsbryder, og andre Bryder kunde være frie Mænd, skient de ikke havde Rang med Bonden, og skient de stoede i Vasals Forbindelse med Bonden, eller med Jarl, Biskop og anden opsoiet Mand.

Jeg grunder disse Anmerkninger paa Ideen om den Nordiske Lovgivnings rette Bæsen: Jeg har derved fundet Middel til at værne om Folkenes og om den hæderlige Bondestands Ære; og har jeg da end maattet see i Historien,

(k) Drapab. Bl. XIV.

(l) III — 8.

Historien, hvorledes denne Forsatning vanhæbdigviis aabnede Dør for Lehnsværens Magten, saa at man fik forvendt Betjeningen af Ordene Børdned og Hørig, og derefter fik gjort eet af at være andens Mand og at være hans Liv egen; dog, som den der stiller taalet Brug fra bestemt bydende Lov, formæener jeg, at ingen hos os kan have fanget Hævd paa Bondemand's Frihed: og jeg meener, at naar Landeværns Forpligt sættes af Tanker, eller naar den ei meere fandt Sted i nu værende Form, da var Presumptionen for Bønde, naar han paaraabte sin Borgerfrihed. I øvrigt, som jeg her maae legge meget til Side af hvad der kunde siges, saa henviiser jeg for saavidt Ordet Børdned angaaer til det jeg har sagt med meere Udførlighed i et mit andet Arbeide (m). Hvad Ordet Hørig angaaer, da henviiser jeg til den agtbare Mesters patriotiske Phantasier (n), og ligesaa henviiser jeg med megen Glæde til en vor egen Mand, nemlig Hertsholin. Han frem for mange andre trænger ind med Skarpsindighed til vor Lovgivnings rette Geist, og derfor viiser han tydeligen, og paastaar modigen ved mange Leiligheder, at vor Bøndestand langt fra ikke er bleven saa nedtrykt ved Lovene, eller saa forfordeelt ved Lehnstidens Sæder, som andre Europæiske Landes er blevet. I Overeenstemmelse med denne hans rigtige Indsigt, forklarer han Ordet Hørig, hvilket findes i Christian III. Keese, saaledes, at det ey betyder Trældom eller Livegenskab, men en borgerlig Forpligt og Lydighed mod Lovene, hvilken passede med det, at man var en andens Vasal, og sad paa hans Jord, samt betalte ham Landsskyld af samme (o). Bort da med den Fortolkning, at hvo der lover ved Festebreve eller paa anden Maade at være hørig og lydigh, han derved erkliender sig at være en livegen Tjenere, eller en saadan, at anden Mand kan kalde ham til at pleye Jødestavn! hvo der ei vil begribe dette, han tage Norges Byrel eller Festebreve for sig, og han forklare, hvorledes det bør forstaaes, at den frie Normand lover at være hørig og lydigh mod den paa hvis Jord han sidder,

M m m 2

eller

(m) Nordens Statsforf.

(n) III. p. 187.

(o) Parerga de servit. p. 154. Hic loqvendi modus (Hørig og Lydig) nunc denotat civilem quandam obedientiam legibus, Canonis & conditioni quasi Clientis propriam & convenientem.

eller mod hans Landsherre, som og siges i nogle Byrebrev. Jeg spørger, om Normanden kan tænke paa at ville være Livegen? og dermed sætter jeg ikke et eeneste Ord meere til for at beviise, hvor uretteligen man søger Livegens Skabs Forpligt i det at være Hørig?

Saa er da ved det Foregaaende blevet forklaret, hvorledes de af Bøndestanden, skjønt de sadde paa andres Jorder, kunde være frie Mænd i Staten, og det den hellige Enevolds Ret, samt ellers hver Mands Rettigheder usforkrænkede: det staaer da nu tilbage at anføre et og andet Lovstykke, hvilket egentligen handler om Bryder, og hvilket i bestemte Udtryk tildeeler dem den frie Mands Rettigheder. Vestgotheloven, naar den taler om Bryde der faaet af, da forbyder den det ikke: den paastaar kun at han ei maae have Lønboe (p). Ostgotheloven siger, at om Bryde er i Gaarden, og han er dens Træl for hvis Boe han er Tilshynsmand, da skal han dog Kjøb gjøre (q). Saa klart som det er i Følge af dette Lovstykke, at Træl kunde henseettes som Bryde, saa klart er det og, at Bryden, som Bryde, ei var Træl; thi i den Fald havde jo Loven ei angivet som en synderlig Beskaffenhed hos Bryden, at han kunde være Træl. Intet kan være tydeligere og meere beviisende i denne Fald, end Kong Albrechts Forordning af Aar 1375. hvilken Hadorf har vedheftet hans Udgave af Biarkøe Rotten: den Forordning taler om alt Frels Hion, hvilket tilhører Ridderføvne og Frelsmand, og hvilket Frels Hion er Bryde og Landboe. Man erindre først, hvad jeg oven for har sagt om Ordet Hion, at det nemlig betydede dem, der udgjorde Slegten, (familiam) Samlingen af de Mennecker, for hvilke den eller den Bønde var Hoved, Vænge, Borgen, Hunsbønde. Derefter bemærker man, at Bryden, saavel som Landboe kaldes her Frels: det er frie; men dette siges saaledes endog i de Tider, da Lehnsvæsenet havde saare traengt Bøndestanden, og berøvet den megen Værdighed.

Det kunde visseligen ei bestaae med Trældom, eller med det virkelige Livegenskab, at skjønt Manden var belagt med denne Tvingsel, saa kunde han dog paa samme Tid sættes i Classe med de i alld Forstand frie, og sættes dem ved

Siden

(p) Arfda B. Bl. XVI.

(q) Winsø B. Bl. XII.

Siden; men dette tillegges Bryden ved klare og bestemteste Love, og altsaa var han en frie Mand: sad han end som Bryde paa een Gaard, saa kunde han dog selv eye en anden: være der fuldeltigen sin og Gaardens Bærge: selv deele Hans Deele: ei staae under nogen, men være Bonde i Gaarden: alt dette siger Jydske Lov udtrykkelig (r), og man kan deraf kiende den Bryden ved hængende Friehed: eller med andre Ord, at Bryden personligen var frie Mand i Staeten, men at hvor han sad som Bryde, der var en anden Bonde, og Lovene havde kun, som rimeligt var, forbeholdt denne, anden Bondes, eller Husbonds Rettighed.

Altsaa, naar Jydske Lov siger, at Bryde maae ingen Mand's Bærge være, fordi han ei er hans egen Bærge, da, naar dette retteligen forklares, saa bliver det ei Beviis for Brydens Ufriehed. Fledsøringen, hvilken i samme Lovstykke omtales, eyedede intet selv: havde intet, hvormed man kunde heste: altsaa kunde han ei være Borgen eller Bærge og ei indestaae for Bøder; Bryden, som allerede oven for er viist, havde ei heller saadan Jordenyendom, eller urørligt Gods, at han derved kunde ansees som vederhæftig; altsaa, med Hensigt paa dette, men ei med Hensigt paa hans borgerlige Stand og Vilkaar maatte Lovgiveren byde, at ingen antoeg ham som Borgen eller Bærge.

Ved dette her anførte forklarer jeg og den tilhøve værende Modsigelse, hvilken findes i Lovene, naar de tale om Bryder; men ved min Forklarings Maade faaer jeg nye Overbeviisning om, at man ei tabte borgerlig Friehed, ved at vorde Bryde. Fælligsbryde kunde være Sandemand (s): kunde og svære Kan (t); men Bryden, der ei var Fælligsbryde, han kunde ei være Bærge (u), ei være Nævning (x), ei eengang Børge for sig i Thyv-Sag (y): her ligger Forskiellen i det at være Fælligs og ikke at være det: men det at være Bryde bestemmer ei Vilkaarene: Fælligsbryde havde det man kunde holde

M m m 3

ved:

(r) II — 67.

(s) Jydske Lov II — 1.

(t) ibid. II — 67.

(u) ibid. I — 31.

(x) ibid. II — 51.

(y) ibid. II — 104.

ved: han havde boelagt med Bonden: han havde maaskee taget ode Gaard eller Torp i Alminding, og der skaffet ald Besætningen og Indgodset: selgelig havde han noget at heste ved; men blot Bryde havde ei slikt, og derfor, men ei for det han var Bryde, ansattes han af Lovgiveren som uvederhøftig: han maatte ansees som en saadan.

Et Sted møder i Jydske Lov, hvilket indeholder, at om nogen var kaldet til at være Nævning, og han derefter bliver Bryde, da maae han ei være hiint (z). Nogle ville maaskee anføre dette Lovstykke som et Slags Beviis mod Brydens Frihed, eller i det mindste, som et Vidne om hans Foragtelighed: de ville maaskee sige, at han, ved at vordet Bryde, sattes ud af den frie og agtede Mands Rettigheder, og at han da som Bryde ei var frie Mand: Jeg derimod finder i Lovstykket et vægtigt Beviis for min fremsatte Meening, at nemlig frie Mand bleve Bryder, men at denne deres nye Stand ei virkede paa deres personlige Stilling for saavidt de vare Lemmer af Almeens-Bæset; Manden, der blev Bryde, var af det Slags der kunde være Nævning: altsaa var han frie Mand, og stoed ei under andens Herredom eller Bærgemaal; dette meener jeg er uimodsigeligt. Manden blev Bryde: det er, at han nu gif ind i Forbindelse med en anden, og det saaledes, at man ei kunde viide, hvad der var hans Eyendom: han havde ei Sæde, Huus eller Gaard, hvor han kunde findes som Bonde eller Huusbonde: saalange dette var, maatte han ansees som uvederhøftig, han var den, hvilken Bonden ikke ved Thinge havde lyst til sin Bærg, som Siellandske Lov taler (a); men denne Bryde, naar han havde Gaard andensteds, saa man kunde viide, hvad der var hans, da blev han Bonde der i den Gaard (b). Saa have vi da Manden som Bryde og uvederhøftig paa eet Sted og i een Fierding, men denne samme Mand som beklad paa samme Tid med alle de Rettigheder, hvilke udgjorde den frie Mands Stand: han var Bonde: han kunde fare af fra Stedet hvor han var Bryde: drage i sin egen Gaard, eller og paa anden Maade end den, blot Brydecontract medførte, fæste Gaard, og dermed tænktes nu ei meere paa at han havde

(z) II — 57.

(a) IV — 15.

(b) Jydske Lov II — 67.

havde været Bryde. Jeg spørger, om ikke Manden der blev Bryde vedblev at være frie Mand? jeg spørger, om det, Loven fastsætter i denne Fald, ikke beviser, at den ei seer paa Brydens Kaar som noget der hænger ved Personen, og som noget, der udgier hans Forhold med Staet og almeens Væsen? Som frie Mand blev han Bryde: saa var han Bryde: nu loed han af at være Bryde: saa var han igien den samme for Staet og Lovgiver: dette er mig nok, og dette har jeg fundet at være Lovens Meening.

Hvo der kan forlade det Sted han beboede: hvo der kunde høre den Forbindelse han stoed i med sin Contrahent, og derefter være skilt fra Contrahenten: en saadan var ei bunden til Contrahenten med uopløseligt Vaand: han kunde ei have Loven imod sig, naar han forloed den Grund, det Huus, det samlede Jordegods, eller den Egn, hvilket hans til da værende Medcontrahent eyedede, eller opholdt sig i: en saadan maatte kaldes frie Mand, i det rette Lovsprog: saa frie en Mand, som nogen Landets Søn det kunde være: han var frie som Bonden, Odelsmanden, Adelsbonden; men han var kun ei saa gyldig i Staten, eller stoed saa høit i Rang: kun til Staeten var han bunden og til Staetens Overhoved; men ei til nogen Medundersaat: Saadanne vare Bryderne efter vore Love: Saadanne vare Landboe og Fester efter Nordisk, selgelig og Dansk Lovgivnings rette Meening og efter dens vel ofte konstigen forvendi, ved Mangel af Kundskab og Tænksohmhed miskiendte og ellers af Brugen overvældede, men dog uryggelige og med Naturens Ret, saavelsom med Menneffe og Folkesfriebheden harmonerende Principer.

Jeg har aldeles intet andet sagt her, end hvad paa utvetydigste Maade findes anført og formeligen paabudet i Skaane Loven (c); mig maatte da til-lades at commentere noget lidet over dette Lovstykke, siden man neppe kan op-viise andet, der er saa tydeligt og saa bestemt. Loven siger i 2 Art.: at om man fester sig til Bryde hos anden Mand, og vil ei tilfare, da bøde 6 Ore; fremdeles, at om man har fort noget til i dens Hærskab, til hvilken man festede sig, da om det ei var meer end eet Læs, og vil ei tilfare, saa bøde 3 Mark. Her maae jeg i Forveien opholde mig et lidet ved Ordet Hærskab, hvilket forekommer i Artiklen, og jeg haaber at kunne meddeele

meddeele nogle i Almindelighed ei unyttige, men i sær min forehavende Materie oplysende Anmærkninger. Af Senior, hvilken saa ofte nævnes i Capitularerne som den der var Vasallens Beskytter og hans Lehnsgivere, har man gjort Seigneur og Herre. Ligeledes er det skeet med Tysklands Ord Hehrmann, hvilket betydede Bannalisten, Ledingsmanden, ham der stoed for at udreede de, hvilke af hans Slegt, Hjen, Hion, Familia skulde skaffes til at følge Banneret. Endnu er det ligeledes skeet med vort Hærman, dette med Hehrman aldeeles eenstyrdige Ord, og hvilket for Sœtienessten udtryktes ved Styresmand: Endelig er det ligeledes skeet med Ordet Hærskab, hvilket her møder: Fordi de smaa Vasaller, og Bordenede, og Hion ved Trængsel fra Søderne stødtes hen i Livegenskab, derfor vilde man i Senior, Hehrmann, Hærmand, Hærskab finde en Herre, der raadede med fuld Magt. Hvad Ordet Hærskab angaaer, da veed jeg intet der bedre retter dets forvandede Betydning, end Lovstykket jeg har for mig. Der sees, at han, der i Lovens anden Artikel kaldes Hærskab, han kaldes i Siette Artikel Høsbonde og Bønde: det sees og, at Ordet ei skrives Hærskab med et E, og som hentydende paa vort nu brugelige Herre og Herremand, men det skrives med H, og det bliver da hentydende paa Hær, og Hærmand. Endeligen sees at dette Hærskab ei strakte sig videre: ei var et fuldere Dominium: ei var en fuldere Potestas, end at jo den, der havde indført sit Gods i Hærskabet, kunde betænke sig, drage ud af Hærskabet, og sige den Mand, der var Hoved for Hærskabet og Hionnet, Farvel. Han kunde gaae ind i Slegten (Familia), staae i Hærskabet: være Bordenede: være Hion: nyde Skjts: have Mand, der paataalte hans Ret: høre til dem, af hvilke Bønden skulde udreede Leeding: men han kunde ophæve alle disse Forbindelser: med eet Ord, han kunde fare af. Det siger Loven udtrykkeligen, og hvad bliver da af den Betydning, hvilken mange have tillagt og mange endnu maaskee tillægge Ordet hvorom her tales, alt for at leede til Tanken, at alle de, der stoede i Forbindelse med Edelmand, Bønde, Jorddrot, de vare hans Tienere, og han havde over dem dette Herredømme, Dominium, Potestas, hvilket bandt dem uopløseligen til ham. Man lade Ordet beholde sin rette Betydning, da skal foruden mangen anden nyttig Oplysning ogsaa den faaes, at man forstaaer, hvorledes den Hørige og Lydige Mand kunde være andet end livegen Tienere.

Efter

Efter at have fremsat disse Anmærkninger, gaaer jeg til det i Lovstykket, hvilket egentligen angaar Brydens Kaar, og nesten kunde det være nok at høre Lovens Ord, for deraf at drage klare Slutninger. Saa siger Loven (d): Vil Bryde stilles ved sin Husbonde, da skal han sige denne til; vil Bonden ei lade ham bortfare, fordi han er en goed Bryde, eller Bonden vil have hans Fæ, da fare Bryden til tvende Thing, og lade legge til Lovstevne, at hans Husbonde maae stifte med ham; vil Bonden ei endda stifte med ham, da fare han til tredie Thing, og sige til, og paa det Thing skal nevnes goede Mænd, og de skal rette ved at stifte imellem Bonden og Bryden. Tager Bonden noget fra Bryden, siden stiftet er, da er det Ran. Her nævnes (som vel bør agtes) Bryde, uden at der tillægges ham nogen synderlig Egenkab; altsaa meenes Bryde i Almindelighed: han var i Bondens Hærskab; men han kunde sige op, og fare af: han kunde skafalde sin Brydecontract, endog uden at gaae i Bondens Gaard: hvad han havde, det var hans: det var hans Fæ: hans Ting: hans Egen- dom: hans rørlige og urørlige Fæ eller Gods. Han var i den Grad haand- hævet af Lovene: i den Grad agtet for Borger eller Medlem i Staets-Selska- bet, at om Bonden tilvendte sig eller toog noget af hans Ene, Gods, Fæ, da var det Ran. Som en saadan betegnes Bryden i denne klare Lov, og mon jeg da ikke syndede mod Agtelsen for dem der nu velvilligen høre mig, og mod Agtelsen for dem, der siden maaskee læse min Afhandling, om jeg satte et eenes- ste Ord hen, for end ydermeere at viise, hvorledes Loven anseer Bryden som frie Mand, men ingenlunde som Livegen, Stavnbundet, ufrie Tienere.

Jeg tiller mod min Afhandlings Ende, og billig Frygt for at trette det heiværdige Selskabs Opmærksomhed paalegger mig dette som en Pligt; men derhos betrygger de anførte Vidnesbyrds Besskaffenhed mig og saaledes, at kun endnu nogle saa sættes hen og det i sammentrængt Fordrag: I vor Lan- gebefes Antegnelse, hvilke den for vore Muser kostelige Mand, Suhm, efter sin almeen bekiendte Velvillighed har meddeelt mig, har jeg sundet bemærket et Diplom af 1358, i hvilket siges. Kronona Almæninga, som er Brytia Marken oc andra fleere: heraf sees, at Almindingen var Brytia: Marken,

og

(d) 6 Art.

Nye Saml. II. B.

N n n

og man kan slutte, hvorledes Bryden har kundet slippe til i den at faae Gaard som sin Eyendom; men et andet for mig end merkeligere Diplom viiser, at Bryder virkelig er blevne anseete som Eyendomsmand: Diplomet er af 1461. og i samme siges: Tha svarade meenige Thing (Bentz Herred) der til, Bønder og Brydhe, besynderlig the ældste og the wifeste. Her er Bryden med paa Thinget, og han svarede der tilligemed Bonden, men sligt kan ingenlunde tænkes, at have gieldt om usrie og Livegne; de kunde ei svare, og de kunde ei lade sig representere ved nogen af deres eget Middel. Hvo kan tenke, at Lands-Regieringen nu forhører Festebonden om Skatter og Paalæg? Hvo kan tenke, at denne selv har at svare? Men naar saa er endaa i vore Tider, at Regieringen intet har at handle med den til Fødestavn og Festejord bundne, hvo kan da meene, at sligt skulde fundet Sted i hine Tider? Ulsaa have Bryderne, Landboe, Fester da været anseete som Frie: Vil man sige, at Tingene i Folge heraf synes at være gangne frem til det verre? Jeg besvarer ei dette, der er uden for min Materie: jeg undertrykker hvert Ord, der kunde i denne Fald fortolke hvad jeg føler: nok har jeg i det, for saavidt min Tales Gienstand angaaer, at Bryde, og Landboe og Fester, sidende paa andens Gaard og Jord ere af Lovgiveren og Regieringen, disse Constitutionens sande Organer, blevne anseete som frie ubundne Mand. Om andre kunne blive forlegne ved dette, som noget der hæver Bøndestand, det røres mig ikke, og de faae selv at løse Knuden for at reede sig ud af Forlegenhed.

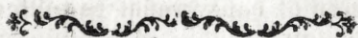
Og dermed vil jeg endnu kun henvise paa de Bryder, Friebryder, Selvs ejerbryder, om hvilke tilforn er talet, og fra hvilke det var hæderligt at nedstamme for Niels Jakobsen, den Mand, der blev Hoved for flere end een agtbar og ædel Slegt. Ei i vort Sprog og ei i noget andet Sprog kunde indlemmes de Udtryk frie Træl, frie Livegen; det var at smelte tvende Modsigelser sammen: det var at giøre een Idee af tvende indbyrdes stridende, uparelige, og hvilke den eene maatte ophæve den anden: sligt er mod almeens Menneske Forstand, det er mod Natur: selgelig om Ordet Bryde havde oprindelligen, usigurligen, og paa bestemte Maade betydt en Træl og en Livegen: eller om det havde medført, at hvo der var Bryde, han maatte være Livegen, Stavnbunden, saa kunde Ordet ei være blevet sammenbundet med Ordet Frie.

Vil man indvende, at vi sige Friebonde, og deraf drage den Slutning, at Ordet Frie kunde saavel tillegges Ordet Bryde, skient dette sidste medførte Ideen om Ufriebed, som det siden er bleven sammenføiet med Ordet Bonde, hvilket i en vis Tidrum, og maaskee endnu i manges Forstand medfører Ideen om at være Stavnbundet? Jeg svarer frieligen, at denne Indvending skulde forraade Uænkfomhed; ja end meere: jeg tør paastaae, at denne Indvending kan uden Sophisterie omdreies, saa den gaaer dem paa, hvilke villegiere Bryden til ufrie Mand. Her ere mine Grunde: aldrig har Ordet Bonde havt uhadertlig Bemærkelse i vore Love; aldrig nævnes i bestemt Lovgiver Sprog ufrie Bonde; end meere: aldrig tales om Friebonde for den Tid, da den ærverdige Bondestand forliiste sin Hadertlighed, og en stor Deel af denne Stand saa maatte bøye sig under Livegenskabs og ubestemt Hoveries Tvingsel. Først fra da af fik man at høre om Friebonde, som den, der havde havt Hald til at beholde Adelsbondes Værdighed og Rettighed; tilforu var Bonde Bonde Staeten over, og til hans Titel kunde intet Vieord seyes, hvorved han skulde vinde Rang: Endeligen betyder Friebonde den, der er frie for at staae i Hoveries Pligt, og altsaa kun i den Fald medfører det Ideen om en hans borgerlige Forpligts Modification; men naar saa er, da kan Benævnelse Friebonde ei gielde som Modbeviis i den Sag her omtales: havde Bryden som Bryde været ufrie, saa kunde han ei som Bryde kaldes frie. Han var frie Mand; men han kunde være Bryde uden at have bestemt urørligt Eye: han kunde og have erhvervet Eghed paa den af Almindingen eller Brytiamarken optagne Deel: han kunde derefter kaldes Selvener: Frie: Bryde. Fordi Ordet Bryde ei medførte Idee om Trældom, Livegenskab, borgerlig Ufriebed, derfor kunde Ordet frie sammenføies med det, dog uden at have Hensigt til Mandens Person: det havde Hensigt paa den Jord han sad paa, og hvilken blev frie for at hede den, eller den Afgiort og fælleds Deel: ligesaa, fordi Ordet Bonde ei medførte Idee om Livegenskab og borgerlig Ufriebed, derfor kunde Ordet Frie sammenføies med det; dog uden at have Hensigt paa Mandens Person: som Bonde tilstøedes han at være frie Mand; men han blev frie for at udreede Hoveries Pligt: han blev en Frie-Bonde lignet med stakkels ubestemt Hoveries-Bonde: men kunde han fare af eller foer af fra Stedet han beboede, da var han Bonde, var frie Mand: behøvede ei den Gunst at kaldes Frie-Bonde.

Og dermed legger jeg andre flere Beviiser, hvilke uden Vansselighed kunde anføres, til Side. Jeg slutter friemodigen med den Paastand, at naar Bryder, disse, der stode langt neden i Rang: disse, der vare under Landboe, og end meer, under Bonde, at naar de vare frie Mænd efter Indske Lov i XIII. Aarhundrede, og i XIV. efter Albrechts anførte Forordning, saa paaligger det enhver, der har Moed og Hu til at forestille vor Bondestand som lovligen dømt til Livegenfskab, at han bestemte og uden Sophisterie, og uden Rabulisterie paaviiser de Lovstykker, i hvilke Algerdyrkeren som Landboe og Feslere er formeligen og anden Mand i Staeten til Fordeel dømt fra frie Borgers Værd og Rettigheder. Saa længe dette ei skeer, saa længe kan man legge aldt det Ordspil og de Sophismer til Side, ved hvilke een og anden vil giøre eet af det, at Bonde skulde være frie Mand og at Jorddrot skulde miste noget af sin Eyendoms; men og, saa længe har man Grund til at stille inellem det, at være Stavnbundet som Landværnemand, og det, at være Stavnbundet som den, der sidder paa andens Jord. I øvrigt tie eller tale hver i Sagen, som han det vil, og finder klogest at være! men tager han ved at tale, da føle han Sandhedens Magt, og bøie sig under dens Bud! Ei lade han sig ængste, om end det at tale Bondestanden til Værd, derhos den gamle rette Nordiske Constitution og rette Nordiske Lovgivning til Værd, kunde maaskee giøre ham mishagelig for een og flere; vel ham den Skribent og den Talere, naar han ved sin Udfærd har Hiertet stemt til varmeligen og med Eys i Begrebene at ønske Fædrelandets og dets almene Folkes Lyksalighed og Værd! Skeer dette ham, da tenke han, som ogsaa jeg her tenker med Kommeren:

Pulcrum est benefacere reipublicæ: etiam benedicere
haud absurdum.

SALUST:

Obfer: